Už pro mě není prioritou, jestli mi sluší fialový lak na nehty, říká **HELENA ŠTÁCHOVÁ**, ředitelka Divadla Spejbla a Hurvínka. Ačkoliv někdy použije i ostřejší slůvko, stejně zůstává dámou.

Přemýšlím, kdy lidem dojde trpělivost

text **Daniel Pacek**
foto MAFA – **Herbert Slavík**

Helena Štáchová vede po smrti svého manžela Miloše Kirschnera slavné divadélko sedmým rokem. Mohla by být spokojena. Nadšených diváků rozhodně neubývá. „Tak vysoké renomé jsme dávno neměli," tvrdí ředitelka Divadla Spejbla a Hurvínka. Přesto nemůže být zcela klidná. Spor o autorská práva na populární loutky sice vyhrála, ale soudům není odzvoněno.

Nedovolím, aby Hurvínek a Spejbl byli spojováni s nevkusným paskvilem

Nedávno jste řekla, že když nevyhrajete soudní při, mohli by se Hurvínek a Spejbl objevit i na toaletním papíru nebo na pánské ochraně. Proč jste vy, vyhlášená dáma, sáhla k takovým slovům?
Rozčilený člověk si nebere servítky. Máme vyprodáno, jezdíme po světě a nestíháme přijímat nejrůznější nabídky. Ale už čtyři roky se nemohu naplno věnovat divadlu. Musím totiž prolézat archivy a odpovídat na nechutné útoky. Městský ústav sociálních služeb v Plzni přišel se žalobou, v níž říká, že Spejbl a Hurvínek patří jemu a že naše divadlo si nesmí hrát, co se mu zlíbí. A hlavně, že za vše musíme platit. Soud jsme vyhráli, ale Plzeňáci se prý odvolají, a tak se nepříjemná agonie prodlouží.

Myslíte, že by ústav sociálních služeb, který je dědicem po Josefu Skupovi, zakladateli divadla Spejbla a Hurvínka, obrázky loutek prodal na toaletní papír a pánskou ochranu?
Ukázala jsem, kam až by to všechno mohlo zajít. Proto jsem volila drastický příklad.

Není přitažený za vlasy?
Tak poslouchejte. Jsme malý národ s obrovským kulturním dědictvím. Jestli si ho však nezačneme doopravdy vážit a jestli do toho vpustíme kšeft, mohli bychom dokráčet až k těm prezervativům. Podívejte se na Ladu, Foglara, Trnku nebo Sekoru. Dílo Lady a Foglara zneužili k pornografii. Trnka je v televizi nevysílatelný, protože jeho dědicové jsou tak znesváření, že se s nimi nelze dohodnout. A Sekorův Ferda Mravenec byl prodán do Německa.

To by hrozilo i Spejblovi a Hurvínkovi?
Vlastním na ně ochrannou známku. Nemám z ní ani haléř, ale mohu rozhodovat, kde se objeví a kde ne. Nedovolím, aby byli spojováni s nevkusným paskvilem.

Profesor Václav Černý, někdejší významný kritik a historik, označil Skupu za puncovaného straníka, který „byl tvůrcem dvou kašpárkovských loutek, a to otcovského blbečka a dětského blbečka". Prý mu to připadalo „spíš jako nevkus". Znáte tenhle Černého odsudek?
Znám. Spejbl a Hurvínek dělali radost mnoha generacím, ale nikdo se nezavděčí všem. Já mám ráda židovský, tragikomický pohled na svět, vyhovuje mi inteligentní humor. Ale nebudu psát do televize, aby zakázali jinou zábavu, která mně nic neříká, ale spousta dalších lidí se u ní směje. A Skupovo stranictví? Ani nevím, zda byl mezi komunisty. Pro mě to není důležitá informace. Nespojuju umělcovy schopnosti a jeho osobní život. Například o vynikajících hercích netoužím vědět, jací jsou v soukromí. Vážím si jejich nadání a nechci si ho kazit jejich lidskými chybami. Někteří jsou možná sebestřední a hloupí, ale když vyjdou na jeviště, hrají jako o život. Při návštěvě divadla si nekupuju herce-člověka, ale zážitek, který mi z jeviště dává.

Loutky v opeře

U nás převládá názor, že loutkové divadlo je skoro výhradně určeno dětem. V cizině smýšlejí podobně?
Tam lidé nemají pocit, že loutky jsou hlavně pro děti. Ostatně v zahraničí hrajeme víc představení pro dospělé než pro malé diváky. A třeba v Německu hostujeme i v operních domech.

V opeře? To musí být zvláštní atmosféra.
Je krásná! Sama bych tomu nevěřila. Otevře se opona, z hlediště zavoní chanel, všude dámy v róbách s pány v černém. A koukají na loutkové divadlo! Na dva podivné ušaté panáky, kteří mluví o tom, co udělá s člověkem láska, nemoc, peníze, vysoká politika... Dovolí si vyslovit i to, co si živý člověk netroufne, protože se na nás dívají zvláštním pokřiveným zrcadlem.

Takže loutkové divadlo nemá v dnešních časech špičkové techniky na kahánku?
Naopak! Ujišťuju se o tom i při cestách do Japonska. Když jsme tam jeli poprvé, obávala jsem se, jak lidé z téhle technicky mimořádně vyspělé země přijmou dřevěné panáčky. Ale ukázalo se, že i v Japonsku zabírá rukodělná práce, kumšt a fantazie. Dřevěná loutka má duši a paměť. Generace lidí do ní postupně vkládaly svou lásku a sny. To všechno pak v loutkách zůstává. Je to kouzlo, tajemná magie. Při každém představení na dospělých divácích vidím, kterak pookřejí, když spatří loutky. I proto si myslím, že loutkové divadlo je nesmrtelné a že ho sebelepší technické vymoženosti nedokážou nehradit ani vytlačit.

Vy hrajete s loutkami, které pamatují několik generací diváků? Se vzácnými muzeálními kousky?
Některé z loutek jsou skutečně hodně staré. Ale to se netýká těch hlavních, Hurvínka a Spejbla.

Kolik jich vlastníte?
Hurvínků? Desítky. V různých velikostech, v různém oblečení, s odlišnými technologickými úpravami. Ale Hurvínek, který chodí na forbínu, už opravdu hrál pro několik generací diváků.

Berete ho jako živou bytost?
Samozřejmě. Když nám před mnoha lety v Německu shořel celý autobus i s loutkami, všichni jsme se cítili jako na pohřbu. Brečeli i chlapi.

Opravdu?
Víte, loutkařina není bůhvíjaký kšeft. Lidé při ní mají páteře v háji. Vodíte loutky a bolí vás z toho celé tělo. Nevelké peníze pobíráte podle stanovených tabulek. Jsme divadlem spravovaným městem, takže zaměstnancům nemůžu dát víc, než kolik stojí v tabulkách. A přesto lidé téhle práci propadnou a dělají ji až do svých posledních let.

Kde uchováváte nejstarší a nejcennější exempláře Hurvínků a Spejblů?
Nemáme je. Domnívám se, že úplně první Hurvínek a Spejbl jsou v moskevském muzeu. Skupa se totiž přátelil s Obrazcovem, což byl úžasný ruský loutkář, a Hurvínka se Spejblem mu věnoval. Na výstavě loutek jsem viděla skutečně velmi starého Hurvínka a Spejbla, které vlastní Milan Knížák.

Jsou vám ti nejstarší stejně milí jako pozdější?
Ti dávní byli spíš podivnými myšičkami. Neoplývali žádným velkým půvabem. Teprve časem se postupně a pomalu měnil jejich vzhled. Ale tak zásadně, že kdybychom dnes chtěli hrát s původními loutkami, už by se nikomu nelíbily.

Vy jste do Divadla S+H přišla v polovině šedesátých let. Mohla byste oprášit tehdejší hry a předestřít je nynějšímu publiku?
Nikde jinde na světě nepřežili dva dřevění panáci tolik desetiletí. Vydrželi tak dlouho proto, že neustrnuli v původním tvaru. Kdysi si Mánička s Hurvínkem onikala a říkala: Rukulíbám. Kdybychom to tak hráli dnes, děti by si myslely, že jsme blázni. Divákům bychom mohli ukázat nějakou archaickou hříčku, kterou by brali jako recesi. Jedno představení by zřejmě ustáli. Víc ne! Když si pustíte stařičkou gramodesku se Skupou, vydýcháte první dialog. Ale dál už by to nikoho nebavilo. Dnešní děti žijí ve zcela jiném světě. Vysedávají u počítačů, pravidelně sledují televizi. Na obrazovkách vyhlížejí především akce. Když se jen trochu déle povídá, přepnou program.

Jaké si z toho berete poučení?
Kdybychom chtěli při dětském představení řešit nějakou etickou záležitost tak, že by loutka začala dlouze vyprávět, děti by nám divadlo roztřískaly. Nechceme jim nabízet akční příběhy. Ale víme, že se každou pátou vteřinu musí něco stát, aby byly stále vtahovány do děje.

Vozili jsme valuty

V televizních pořadech se za minulého režimu občas objevila odvážná scénka Hurvínka a Spejbla, která by možná živým hercům neprošla. Jak se takový dialog prosmýkl cenzurou?
Skupův pokračovatel a můj muž Miloš Kirschner byl v tomhle mistr. Nemluvil natvrdo, ale uměl dělat šikovné metafory. Vedle nich se do scénky pokaždé dala nějaká vějička, něco evidentně „nevhodného", na co se dozor chytil. To tam nemůže být, vyloučeno! zvolal a vyškrtl nám to. S tím Miloš počítal. Vějička odlákala pozornost od chytré metafory, která dozorovi unikla.

Domníváte se, že se za totality mohlo ve vašem divadle říkat víc než na jiných scénách?
Při večerních představeních pro dospělé jsme měli pravidelně narváno k prasknutí. Dost možná i proto, že se tady vyslovovalo něco, co se jinde nesmělo. Naše divadlo mělo trošku zvláštní postavení. Často jsme hráli v cizině, takže jsme jako jedni z mála dováželi drahocenné valuty. Za peníze, které jsme tenkrát státu odevzdávali, bychom si mohli koupit nejen divadlo, nýbrž celou fabriku. Proto k nám byl režim shovívavější a nehlídal nás tak přísně jako ostatní. Zvlášť když se do našeho hlediště vešly jen čtyři stovky diváků, takže jsme nemohli napáchat tak velkou politickou škodu.

Jak jste prožívala v dobách socialistického Československa zájezdy do kapitalistické ciziny?
Tehdejší průkopnické výjezdy měly obrovské kouzlo. Železná brána se pootevřela a jedno malé divadlo mohlo načas ven. Připadali jsme si jako vyslanci kultury z tehdejšího Východu. Například ve Spojených státech se na nás koukali ostražitě a sledovali, zda se myjeme a chodíme učesaní. Nevěděli o nás nic.

Vůbec nic? Ani malinko?
Dva týdny jsme tam hráli naše představení. Před každým přišla na jeviště moderátorka a řekla publiku: Tohle je divadlo z Československa. Víte, dámy a pánové, kde je Československo? Tisíc lidí jako na povel zahučelo: Ne! Jen jednou se přihlásil jakýsi človíček, že ví, kde je Československo. Bravo, výborně, a kde? V Pensylvánii! odpověděl pyšně.

Deprimovalo vás to?
Ne, ale cestu do Ameriky jsem brala jako reprezentaci naší země. Podle toho jsem se i náležitě oblékala. Seděli jsme třeba v restauraci a jedna Američanka v kraťasech a s natáčkami na hlavě, která měla sestru v západním Německu, něco o Československu tušila. Když se dozvěděla, odkud jsem, nabídla mi svůj nedojedený kompot... Zaplaťpánbůh už dnes vidím spoustu mladých Čechů, kteří cestují po světě jako rovnocenní lidé. Chodí po muzeích, zatímco my kdysi jako otloukánci tahali přes hranice prací prášky.

Připadala jste si za totality v cizině hodně nerovnocenně? Vy, herečka z prosperujícího a v zahraničí úspěšného divadélka?
Když jsem se rozmýšlela, zda mám jít na Picassa, nebo dětem koupit zimní boty, šla jsem pro boty.

Sama doma? Klidně

Vaše děti už dospěly. Vadí vám, že ve svém domě zůstáváte čím dále více sama?
Dcera už má vlastní byt a kluk se na vylétnutí z hnízda chystá. Kdybych neměla co dělat, byl by to pro mě dost bolestný zlom. Asi by mě napadaly myšlenky, co si počít s dalším životem. Ale naštěstí mám hodně přátel a jsem velmi zaměstnaný člověk. Vedle práce dostávám mnoho pozvánek na všelijaká setkání a výstavy.

Počkejte, není nakonec lepší po práci nikam nejít a zůstat doma?
Tak to jste trefil! Zjišťuju, jak lákavá je představa večera, při němž se doma natáhnu a pustím si hudbu nebo si čtu. Do klína mi skočí kocour a na nohy si lehne pes. Jsem sama, v klidu a mám čas relaxovat. Když se dcera odstěhovala, tak jsem to oplakala. Teď si začínám lebedit. Nemusím na nikoho mluvit, mohu přemýšlet a nikdo mi necpe do hlavy žádné otázky ani odpovědi. Mohla bych si k sobě do domu někoho přitáhnout, ale nechci. Nemám starost o to, aby bylo uvařeno. Nemusím uklízet žádný nepořádek, protože si ho sama nenadělám. Zkrátka se ze mě stává starý mládenec.

O čem při takových večerech přemýšlíte?
Nejsou to jen veselé myšlenky. Čím dál víc mám pocit, že my lidé jsme bolákem na těle přírody. Bez cizího kožichu nepřežijeme zimu a zabíjíme se, i když nemáme hlad. Radnice podporují ukoptěné přikradače, miliardoví tuneláři v senátorském rouše se železnou pravidelností přednášejí o morálce. Jeden diktátor organizuje hon na druhého. Říkám si, jak dlouho bude ještě trvat, než slušné mlčící většině dojde trpělivost a konečně nakopne ty nemocné mocné do zadku.

Paní Štáchová, vy už nestojíte o image dámy v každé situaci?
Pryč jsou časy, kdy pro mě bylo prioritou, jestli mi sluší fialový lak na nehty. Už je mi to jedno. Vlasy si stříhám sama a místo návštěv kosmetických salonů si myju obličej lékárenským lihem.

Vážně se oplachujete lihem?
Ano, ale jenom zevně. Jsem na sebe přísná. ●

Heleně Štáchové nevadí, když večer zůstane sama. „Jednou však budu ráda, když se kolem mě budou motat vnoučata," říká.

HELENA ŠTÁCHOVÁ

Narodila se 18. listopadu 1944 v Praze. Po absolvování DAMU nastoupila v roce 1966 jako loutkoherečka do Divadla Spejbla a Hurvínka. Stala se představitelkou Máničky a Bábinky. Posléze v divadle působila i jako dramaturgyně, scenáristka a režisérka. Po smrti svého manžela Miloše Kirschnera v roce 1996 nastoupila na jeho ředitelské místo. Divadlo S+H úspěšně vede již sedmým rokem. V populárním americkém kresleném seriálu Simpsonovi mluví Lízu. Má osmadvacetiletou dceru Denisu a o dva roky mladšího syna Miloše.